

Dudás Péter

A hadijátékok szerepe a biztonságpolitika alakulásában

Bevezető

Napjainkban egyre nagyobb hangsúly helyeződik a döntéshozatalra és annak előkészítésére mind a civil, mind a katonai szférán belül. A döntéshozó szűk csoportok vagy egyszemélyi vezetők munkáját nagyszabású, kiterjedt előkészítő rendszerek és törzsek segítik, hogy a legfelsőbb szinten a legmegfelelőbb elhatározást sikerüljön meghozni. Az egyszemélyi vezető köré a történelem során egyre kiterjedtebb szervezeti struktúrák épültek ki, a katonai szektorban pedig mára már a parancsnok munkáját egy jól felépített törzs támogatja. Ezekhez hasonló szervezeti felépítés figyelhető meg a politikai intézményrendszerektől kezdve egészen a független civil cégek által alkalmazott döntés-előkészítő eljárásokig. A magas beosztású, nagy felelősséget viselő katonai és más vezetők munkáját, döntéseit hivatottak segíteni a különböző professzionális hadijátékok¹ is, amelyek nevükkel ellentétben mára már nemcsak a hivatásos, hanem a civil szférában is releváns tényezővé váltak.

A dolgozat megírásakor az a cél vezérelt, hogy bebizonyítsam: a megfelelő hadijátékok megismertetése és rendszeres alkalmazása a megfelelő katonai és civil biztonságpolitikai szinteken komoly fejlődést eredményezhet a vezetői gondolkodásmódban, illetve a döntéshozatal hatékonyságában.

¹ A német *Kriegspiel* szó szerinti fordítása, angol elnevezése: (a NATO terminológiájában) *war game* vagy (a brit terminológiában) *wargame*. Dolgozatomban a magyar és az idegen nyelvű kifejezéseket szinonimaként használom.

A hadijátékokról általánosságban

A war game fogalma

Habár sok szerző megpróbálta meghatározni, végül nem alakult ki egységesen elfogadott definíció a hadijátékokra, mivel alkalmazásuk céljai szubjektívek, és minden egyes alkotó a saját maga vagy a megrendelő elvárásaira összpontosít. A NATO olyan katonai műveleti szimulációnak írja le, amely specifikus adatokat, szabályrendszereket és eljárásokat alkalmaz.² Ezzel a meghatározással az a probléma, hogy teljes mértékben figyelmen kívül hagyja a részt vevő játékosok szerepét. Az angol hadijáték-kézikönyv – egy másik hasonló célból írt könyv – a Red Teaming Guide³ definícióját részesíti előnyben, miszerint a hadijáték egy helyzetalapú hadviselési modell és egy döntéshozatali technika, amely olyan strukturált, de intellektuálisan felszabadító, biztonságos (safe-to-fail) környezetet hoz létre, amelyben a lehetséges kimenetek kölcsönhatásban vannak a részt vevő játékosokkal, így ki lehet tapasztalni, mi az, ami működik, és mi az, ami nem.⁴

Peter Perla⁵ szerint a hadijáték az emberi döntéshozatal megértését segítő technika, amely többféle célt szolgálhat attól függően, hogy az adott hadijáték az elemzésre, az oktatásra vagy a kutatásra fókuszál.⁶ A hadijáték információval látja el a döntéshozókat és a felettes parancsnokokat, vezetőket, aminek köszönhetően jól átgondolt döntések születhetnek.

A hadijátékoknak rengeteg típusát különböztethetjük meg, hiszen bárki alkot hat hadijátékot a saját céljainak, fókuszpontjainak megfelelően.

„Mindenekelőtt meg kell különböztetnünk a professzionális és a hobbiszintű hadijátékokat, hiszen ezek sem körülményeiket, sem az elért eredményeiket tekintve nem összehasonlíthatók. A war game-ek rendszerezhetők továbbá a részt vevő játékosok számának

² NATO: *NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. AAP-06 (2019).

³ Ministry of Defence: *Red Teaming Guide*. 2. kiadás. Shrivenham, The Development, Concepts and Doctrine Centre, 2013.

⁴ Ministry of Defence (2013): i. m. 78.

⁵ Peter Perla mindamellett, hogy a Center for Naval Analyses (CNA) tapasztalt kutatóelemzőjeként részt vett több, a US Navy és a US Army számára készített *war game* tervezésében, rengeteg tanulmányt és könyvet is írt a hadijátékokkal kapcsolatban. Ministry of Defence (2013): i. m. 87.

⁶ Peter Perla: *The Art of Wargaming. A Guide for Professionals and Hobbyists*. Annapolis (Md.), United States Naval Institute, 1990. 231.

A hadijátékok szerepe a biztonságpolitika alakulásában függvényében, és lehetnek egy valós, megtörtént esemény feldolgozásai vagy a jelen kor kihívásait vizsgáló alkotások.”⁷

Megkülönböztethetjük őket aszerint is, hogy a hadviselésnek éppen melyik szintjére fókuszálnak: a harcászati szint katonai összecsapásait, a hadműveleti szint összetett problémáit vagy a stratégiai szint többszereplős, többtényezős, érdekütközésekből fakadó kihívásait kell az adott résztvevőknek leküzdeniük.⁸

A jelenleg kereskedelmi forgalomban kapható, főleg hadtörténeti témájú hadijátékoknak (*commercial off the shelf, COTS*) két nagy csoportja ismert. Az első a klasszikus terepasztalos játék, amely kezdetben az ólomkatonák küzdelmének színteréül volt hivatott szolgálni.⁹ Ennek előnye az alacsony előállítási költségek, beleértve a napjainkban egyre elterjedtebb, mára már háztartások számára is elérhető 3D-s nyomtatóval történő előállítás. A második típus a térképi megjelenítést veszi alapul (*hex-and-counter wargame*), és alkalmas egész hadszínterek, valamint az azokon folyó hadműveleti lépések, harcászati manőverek ábrázolására.¹⁰ Ez a típus lehetővé teszi, hogy nagy kiterjedésű, de méretarányosan kicsinyített térképeken a NATO-jelek segítségével ábrázolni lehessen az egymásra épülő hadműveleti tevékenységeket.

A RAND Corporation munkássága

A RAND története és kapcsolata a hadijátékokkal

Hadijátékok tekintetében a RAND úttörőnek számított a 20. század közepén, mivel nemcsak jól felhasználta a korábbi porosz játékok előnyeit és tanulságait, hanem kihasználva a modern kor elméleteit és vívmányait korszakalkotó újításokat hozott. A vállalat már az 1950-es évektől kezdve hadijátékokkal elemezte az emberi döntéshozatalt, a vezetők viselkedését, reakcióit és válaszureakcióit a kialakított krízisszituációk során.¹¹ Később több hadműveleti szintű hadijátékot

⁷ Harangi-Tóth Zoltán: *A stratégiai hadijátékok szerepe a katonai felsővezető-képzésben. Honvédségi Szemle*, (2020), 1. 92.

⁸ A különböző történelmi csaták napjainkban népszerű élő szereplős újrakészítése hagyományörzés céljából – bár magyarul hadijátéknak nevezik – semmiképp nem minősül *war-gaming*nek!

⁹ Pogácsás Krisztián: *Terepasztalos parancsnoki hadijáték, avagy a parancsnoki döntéshozatal és harcászati szemlélet fejlesztésének eszköze. Seregszemle*, 11. (2013), 2–3. 83.

¹⁰ Harangi-Tóth (2020): 93.

¹¹ RAND (1996) 50.

hoztak létre, mindig felhasználva az adott kor tudományos vívmányait, így folyamatosan fejlesztették termékeiket.

Annak ellenére, hogy a második világháború után sorra jelentek meg az újabb megoldások, így például a számítógépeket is alkalmazó hadijátékok, a RAND-nél nem vetették el az analóg hadijátékok alkalmazásának lehetőségét sem. Ez utóbbiaknak három fő ismertetőjegye van:¹² Egyrészt a valóságnak kiválóan megfelelő, a terepviszonyokat is jól visszaadó terepasztal, valamint az ehhez tartozó méretarányos térkép. Másrészt az úgynevezett „miniatűrök”, amelyek kicsinyített másai a térképen ábrázolni kívánt szereplőknek, eszközöknek. Kezdetben erre a célra használták az ólomkatonákat, de mára már a 3D-s nyomtatóknak köszönhetően bármilyen, a térképen megjeleníteni kívánt katonai egységet vagy eszközt akár otthon is elkészíthetünk. Végül pedig a RAND által alkalmazott analóg hadijátékok térképeit egy hatszögletű mezőkből álló ráccsal terítették le (hexagonális rács),¹³ amely a sakk négyszögletű mezőivel ellentétben több lehetőséggel bír és sokkal realisztikusabb lépéseket biztosított a hadijátékos számára.¹⁴

Mi sem bizonyítja jobban, hogy az analóg hadijátékok még a mai modern világban is megállják a helyüket, mint a RAND 2016-ban közzétett nagy port kavaró, analóg hadijátéokra épülő balti tanulmánya, amelyet a következő alfejezetben ismertetek részletesen.

A balti tanulmány

A RAND 2016-ban kiadott egy analóg hadijátékokon alapuló tanulmányt a balti államokat esetlegesen érhető orosz katonai támadás következményeiről, amelynek eredménye alapjaiban változtatta meg a NATO biztonságfelfogását a balti államok tekintetében.¹⁵ Ebben a fejezetben röviden bemutatom a tanulmány eredményeit, következtetéseit, valamint a hadijátékok szerepét az értekezés létrejöttében.

¹² Matthew B. Caffrey, Jr.: *On Wargaming. How Wargames Have Shaped History and How They May Shape the Future*. *Newport Papers*, 43. (2019). 271.

¹³ Caffrey (2019): i. m. 20.

¹⁴ Caffrey (2019): i. m. 78.

¹⁵ David A. Shlapak – Michael W. Johnson: *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics*. (h. n.), RAND Corporation, 2016.

Oroszország Krím és Ukrajna elleni agressziója egy generációnyi relatív békét és stabilitást tört meg Moszkva és a nyugati államok között. A NATO szemszögéből nézve a legnagyobb fenyegetésnek kitett államok a három balti ország – korábbi szovjet tagország –, Észtország, Lettország és Litvánia volt. 2014 és 2015 között a RAND több hadijátékot lefolytatva tanulmányozta egy lehetséges, a balti államok területének megszerzésére irányuló orosz agresszió hatásait. A játékok eredményeiből levont végkövetkeztetések félreérthetetlenek: a NATO-erők strukturális okokból képtelenek lennének sikeresen megvédeni legveszélyeztetettebb tagállamaik területét.

A hadijátékokban jártas katonai és civil szereplők bevonásával lefolytatott szimulációk során a leghosszabb időtartam, amely alatt az orosz katonai erők képesek voltak megszerezni a balti államok területeit, 60 óra volt.¹⁶ Egy ilyen gyors vereség után a NATO döntéshozóinak csak kevés és kedvezőtlen lehetőségeik maradnának, és a balti államok felszabadítására irányuló katonai műveletek valószínűleg egy véres, nagy emberáldozattal járó rizikós ellentámadásba torkollnának. A feltételezett gyors katonai vereség nemcsak balti országok állampolgáira, hanem a NATO teljes szervezetére és szövetségi rendszerére is katasztrofális hatással lenne.¹⁷ Szerencsére a tanulmány azt is kifejti, hogy ennek a szövetség számára végzetes eredményekkel járó vereségnek az elkerülése nem lehetetlen, és adott esetben nem is jár nagy erőfeszítéssel, illetve jelentős anyagi költségekkel sem.

További hadijátékok ugyanis kimutatták, hogy egy olyan, körülbelül hét dandárból álló szövetséges erő (ebből három nehéz-, azaz páncélos dandár), amely rendelkezik a megfelelő légi és földi támogató, valamint harctámogató erőkkel, képes lehet egy ilyen gyors katonai támadást megakadályozni vagy elrettenteni. Noha ez az erő nem elegendő a régió tartós védelméhez vagy a NATO valamely stratégiai politikai céljának megvalósításához – azaz hogy helyreállítsa a tagállamainak területi integritását –, ahhoz igen, hogy Moszkva véleménye a balti államok sebezhetőségét tekintve megváltozzon.¹⁸ A hadijátékok alapján tehát az ilyen erőviszonyok esetén indított orosz támadás elhúzódó háborút eredményezne Oroszország és a nála hosszú távon lényegesen nagyobb gazdasági potenciállal rendelkező NATO-tagállamok között.

¹⁶ Shlapak–Johnson (2016): i. m. 1.

¹⁷ Shlapak–Johnson (2016): i. m. 10.

¹⁸ Shlapak–Johnson (2016): i. m. 2.

Kelet-Ukrajna után a NATO perifériáján elhelyezkedő balti államok a leginkább kitettek egy esetleges orosz támadásnak, mivel ezek az államok szintén részei voltak a korábbi Szovjetuniónak, valamint határosak Oroszországgal. Ahogy Ukrajna, úgy Észtország és Lettország is nagyszámú orosz etnikumú lakossággal rendelkezik,¹⁹ ami lehetőséget adhat Oroszországnak egy hasonló műveletre, mint amelyet a Krím félszigeten is véghez vitt. Ukrajnával ellentétben a balti államok tagjai a NATO szövetségi rendszerének, így egy esetleges orosz katonai agresszió esetén a NATO élhet a washingtoni szerződés 5. cikkelyének életbeléptetésével, miszerint egy tagállam megtámadása az egész szövetség megtámadását jelenti.²⁰

A Krím félsziget annektálása után több NATO-tagállamhoz hasonlóan az Amerikai Egyesült Államok is katonai erőket csoportosított át a balti államok területére, de ezek csak zászlóaljnyi vagy annál kisebb alegységeket jelentettek, és jelenlétük nem lett volna elegendő egy orosz támadás visszaverésére, de még annak elrettentésére sem.

Az orosz szárazföldi erők létszáma jóval kisebb, mint a szovjet jogelődé: az ország nyugati részén elhelyezkedő katonai erők nagyjából 22 zászlóalj harccsoportot alkotnak,²¹ míg a hidegháború idején körülbelül ugyanennyi hadosztállyal állomásoztak a nyugati határaikon.²² Azonban még ez a jelenleg a térségben állomásozó orosz katonai erő is több mint elegendő a Baltikumban szemben álló erők legyőzésére.

Nemcsak az erőviszonyok, hanem a hadszíntér fizikai adottságai és távolságai is az orosz félnek kedveznek. A balti államok fővárosai viszonylag közel helyezkednek el az orosz határhoz,²³ míg a legközelebbi NATO-tagállamtól, Lengyelországtól Tallinn már 600 km-re található.

Ezen túlmenően egy Lengyelország területéről induló NATO-offenzívának el kell haladnia egy, az oroszbarát Fehéroroszország és az orosz exklávé, Kalinyingrád közötti területen, ahol a hidegháborúhoz hasonlóan az orosz fél valószínűleg

¹⁹ Central Intelligence Agency: *The World Factbook* (2020). Lásd az Európáról, Észtországról, Lettországról szóló, valamint az *Emberek és társadalmak*, illetve az *Etnikai csoportok című oldalakat*. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html

²⁰ NATO: *The North Atlantic Treaty. Washington D.C. – 4 April 1949* ([1949. április 4.] 2019. április 10.). 5. cikkely.

²¹ Catherine Harris – Frederick W. Kagan: *Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle*. Washington, Institute for the Study of War, 2018. 12–16.

²² Az NDK, Csehszlovákia és Lengyelország területén.

²³ Tallinn 200, Riga 210, Vilnius 275 km.

korridort létesítene. Egy ilyen korridor létrehozása rendkívül jó lehetőségeket nyújtana az orosz fél számára. A stratégiai jelentőségű térség a Fehéroroszország és Kalinyingrád között elhelyezkedő lengyel város után kapta a Suwałki-folyosó elnevezést.

A játékok végrehajtása során mind a professzionális, mind az amatőr résztvevők hasonló hadműveleti koncepciókat dolgoztak ki a két szemben álló fél számára. A piros (orosz) csapat hadijátékosai a lett főváros, Riga megszerzésre helyezték a hangsúlyt, egy második gyors támadással biztosították az Észtország orosz etnikumú északkeleti része feletti ellenőrzést, majd megkezdték a Tallinn elleni offenzívát.²⁴ A NATO-erőket irányítók gyorsan felismerték, hogy a bántóan kisszámú helyi erőkkel nem képesek ellencsapás végrehajtására, ezért arra törekedtek, hogy a balti erőkkel késleltessék a piros csapat erőinek előrenyomulását, míg a rendelkezésre álló egyéb NATO-egységek nagy részét átcsoportosították Tallinn és Riga köré. A végeredmény minden végrehajtás esetében ugyanaz volt: katasztrófa a NATO számára. Az orosz fél megsemmisített vagy megkezdte mindenféle ellenállást, és az első támadás kezdetét követő legkevesebb 36, legfeljebb 60 órán belül elfoglalta Rigát és Tallinnt is.²⁵

A megsemmisítő vereség okaként a RAND kutatói négy fő tényezőt emeltek ki, amelyek leginkább hozzájárultak a katasztrófális eredményekhez. Az első és legnyilvánvalóbb tényező, hogy a műveletekben részt vevő orosz katonai erők mind mennyiségben, mind minőségben felülmúlták ellenfeleiket. Habár első ránézésre nincs akkora eltérés a két fél felvonultatott erői között: 22 orosz, illetve 12 NATO-zászlóalj, jobban megvizsgálva a NATO-erőket kiderül, hogy tizenkettőből hét a helyi balti erők rosszul felszerelt könnyű-lövész-zászlóalja, amelyek nem rendelkeztek a manőverképességüket biztosító eszközökkel, valamint nem voltak képesek felvenni a harcot páncélos erőkkel szemben sem. Egy Németországban állomásoztatott harckocsizászlóaljtól eltekintve a NATO-erők valójában nem is rendelkeztek harckocsikkal a támadás ideje alatt. Miközben a térségben állomásozó orosz erők minden tekintetben felülmúlták a szemben álló NATO-erőket, ugyanis 5 gépesített és 5 páncélozott szállító harcjárművekkel ellátott lövész-zászlóalj, 4 harckocsizászlóalj, valamint 8 légi szállítású és ejtőernyős zászlóalj állt rendelkezésükre. A hadijátékok végrehajtása során világossá vált az is, hogy a térségben elhelyezett ejtőernyős és légi szállítású orosz katonai erők fokozott jelenléte mekkora veszélyforrást jelent, hiszen míg hagyományos,

²⁴ Shlapak–Johnson (2016): i. m. 4.

²⁵ Shlapak–Johnson (2016): i. m. 4–5.

földi úton közlekedő gépesített lövészegységeik felvonulása bizonyos időbe telt volna, ami NATO-nak lehetőséget nyújtott volna a reagálásra és a balti térség bizonyos fokú felkészítésére, addig a légi úton érkező orosz katonai erők esetében ez a reagálási idő nem állt rendelkezésre.²⁶

A második tényező, hogy az orosz fél mind harcászati, mind hadművelleti szinten elsőprő fölényt élvezett a harctámogató erőket tekintve. A tüzérségi eszközök terén hasonló volt a felállítás, mint a harckocsik esetében: míg az orosz fél tíz – önjáró lövegekkel és sorozatvetőkkel felszerelt – tüzérosztály mozgósítására volt képes, addig a NATO semmiféle tüztámogató eszközzel nem rendelkezett a térségben.

A vereséget előidéző harmadik tényező, hogy a NATO könnyűlövész egységei nemcsak tüzerőben nem vehették fel a versenyt az orosz vetélytárssal szemben, hanem a mozgékonyt és manőverszabadságot biztosító járművek tekintetében is messze alulmaradtak. A játékok során világossá vált, hogy az orosz fél néha képes volt megkerülni a védelemben lévő balti erőket, amelyek gyakran még a visszavonulásra sem voltak képesek.

Végül, míg nagy általánosságban NATO légierije képes megtenni nagy távolságot és lassítani az orosz erők felvonulását és előrenyomulását, ebben az esetben egyszerűen nem volt elegendő idő ahhoz, hogy a légierő tevékenysége kifejtsen hatását a szárazföldi műveletekre. Továbbá ahhoz, hogy a NATO gépei sikeresen végre tudják hajtani a szárazföldi erőket támogató műveleteket, légi fölényt kell kivívniuk a hozzáértő orosz légierő ellenében. Mindezen összetett feladatok megvalósítására 30-60 óra lefolyása alatt a kék csapat játékosai nem voltak képesek.

Amennyiben a fent említett események bekövetkeznének, az döntően meghatározná a NATO mint szövetség jövőjét. A RAND elemzői szerint ha a NATO egy vagy több tagállama orosz fennhatóság alá kerülne, akkor a szövetség vezetőinek három lehetséges választása lenne, és egyik sem kecsegtet sok jóval. Először is erőket mozgósíthatnak egy válaszcsoport céljából, hogy az adott országok területi integritását visszaállítsák. Ez a legjobb körülmények között is elhúzódó, többnemzeti erőösszevonást igényel, ami próbára tenné a szövetség kohézióját, miközben Oroszországnak lehetősége nyílna olyan politikai megoldást találni, amely lehetővé tenné, hogy a megszerzett területek a fennhatósága alatt maradjanak (például a krími népszavazáshoz hasonló eljárást). Továbbá egy ellentámadás minden kétséget kizáróan véres, nagy emberáldozattal járó művelet lenne, ami-

²⁶ Shlapak–Johnson (2016): i. m. 4–7.

nek szintén politikai következményei lennének, és még több rizikófaktor jelenne meg az amúgy is szövevényes konfliktus lezárásának útjában. Amennyiben a Krím félsziget példáját precedensnek tekintjük, Oroszország rendkívül gyorsan megtalálná a módját, hogy az elcsatolt területeket politikai úton is annektálja. Egy ilyen lépés több mint valószínű, hogy váratlanul érné a NATO döntéshozóit, nem beszélve arról a tényről, hogy a kimódolt politikai legitimáció után a szövetség ellentámadását Moszkva Oroszország elleni támadásként bélyegezhetné meg.

A balti hadszíntéren való ellentámadás harcászati szinten is rengeteg kérdést vet fel, hiszen a balti államok területén műveletet végrehajtó szövetséges katonák könnyen célpontjai lehetnek olyan precíziós fegyvereknek, amelyek Oroszország területéről mérnének csapást. A jelenlegi orosz nukleáris doktrína²⁷ szerint Oroszország két esetben élne nukleáris arsenáljának használatával. Egyrészt, ha Oroszország vagy szövetségesei ellen nukleáris fegyverrel vagy egyéb tömegpusztító fegyverrel intéznek támadást, másrészt olyan hagyományos fegyverekkel intézett támadás esetén, amely az orosz államot „létében fenyegeti”. Ez a doktrínában szereplő kifejezés – mivel nehezen értelmezhető és behatárolható – nagy mozgásteret hagy nyitva az orosz fél számára.²⁸ Ezáltal az is kérdéses, hogy a példában esetlegesen Oroszország által már elfoglalt és országa részének tekintett Baltikum területét érintő katonai támadást miként értékelnek és reagálnak le az orosz döntéshozók, de az biztos, hogy Washingtonban átgondolnák egy ilyen támadás szükségességét. Ezenfelül az is tisztázatlan, hogy egy sikeres ellentámadás esetén miként válaszolna, és milyen szintű katonai vereséget értékelne stratégiailag önmagára veszélyesnek Moszkva.

A második opció a hidegháborúból már jól ismert tömeges megtorlás elve, ami lényegében Moszkva stratégiai atomfegyverekkel való megfenyegetését jelenti, amennyiben nem adja fel az általa megszállt területeket. Amennyiben viszont egy ilyen határozott fenyegetés nem jár sikerrel, akkor a konfliktus könnyen egy Oroszország és az USA közötti atomháborúhoz vezethet, ezért joggal merül fel a kérdés, hogy kockáztatná-e a szövetség vezető tagállama például New York biztonságát Riga visszaszerzése érdekében.

Az utolsó lehetőség, amelyet a tanulmány szerzői feltártak, a balti területek részleges feladása, ami egy 21. századbeli hidegháborúhoz vezetne, ahol a határok nem Németországot szelnék ketté, hanem Litvániát és Lettországot.

²⁷ МЧС России: *Военная доктрина Российской Федерации* (2014. december 25.). 27. pont.

²⁸ Olga Oliker: *Russia's Nuclear Doctrine, What We Know, What We Don't, and What That Means*. Washington, Center for Strategic & International Studies (CSIS), 2016. 4.

Az elemzők a hadijátékok során nemcsak azt vizsgálták, hogy mik lehetnek az orosz agresszió lehetséges következményei, hanem azt is, hogy hogyan lenne elkerülhető a konfliktus. Kutatásokat végeztek, hogy mekkora az a katonai erő, amely szükséges ahhoz, hogy megfossza az orosz haderőt a gyors katonai győzelemtől, és amely képes akár három napon át ellenállást tanúsítani. Megkérdőjelezhetetlen, hogy amennyiben Oroszországnak egy olyan katonai erővel kellene szembeszállnia, amely megghiúsíthatja a gyors győzelmet, vezetői többször is átgondolnák a támadó műveletek létjogosultságát.

Erre a feladatra az elemzők a már korábban említett körülbelül hét dandárból álló szárazföldi erőt tartják megfelelőnek, amelyek természetesen rendelkeznek a megfelelő légi és földi támogató, harctámogató és harcokszolgáló erőkkel. A következő fejezetből kiderül, hogy ebből az ajánlásból mi valósult meg, és milyen hatással volt a tanulmány a nemzetközi biztonság- és védelempolitika alakulására.

A tanulmány hatása

A RAND 2016 januárjában tette nyilvánossá a kutatás eredményeit. A tanulmány gyorsan terjedt, és nagy hatást váltott ki mind a közvéleményben, mind a felsőbb szintű vezetők körében. David Shlapakot és Michael Johnstont, a tanulmány szerzőit többször is elhívták különböző biztonságpolitikai szervezetek, hogy ismertessék eredményeiket, valamint a kutatás során használt eljárásaikat. Ilyen keretek között a RAND elemzőinek lehetőségük volt még több döntéshozó véleményét befolyásolni, valamint felhívni a figyelmet a balti államok veszélyeztetettségére. A tanulmány hatása jól végig követhető a NATO-vezetők hozzáállásában és a NATO-csúcsokon hozott döntések folyamatán.

A 2014-es walesi csúcs mérföldkő volt a szövetség történelmében, hiszen reagálni kellett Oroszország Ukrajna elleni agressziójára. „A NATO félfordulatot tett a hidegháborús működési rend irányába, visszafogta műveleti aktivitását, erősítette készenléti szintjét.”²⁹ A találkozón több fontos döntést hoztak, de ezek közül mindenképpen ki kell emelnem a dolgozatom szempontjából relevánsabbakat: a *Készenléti akcióterv (Readiness Action Plan, RAP)* és a „Lándzsahegy

²⁹ Szenes Zoltán: *Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs. Hadtudomány*, 24. (2014), 3–4. 3–21.

Dandár”-nak elnevezett magas készenlétű, gyors reagálású erők (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF) létrehozásáról született döntéseket.³⁰

„A walesi csúcás az orosz fenyegetés elrettentésére egy új koncepciót fogadott el, amely a készenlétű akcióterv [...] elnevezést viseli. Az új terv már közvetlenül a NATO keleti határának védelmét szolgálja, olyan intézkedéseket ölel fel, amelyek megerősítik a kollektív védelem garanciáit az Oroszországgal határos országokban. A megerősítő intézkedésekhez harci-technikai eszközök és készletek előretelepítése, határ menti bázisok létrehozása, a katonai infrastruktúra fejlesztése tartozik. Fontos részét képezik a közös gyakorlatok, a fenyegetettségre vonatkozó elemzések, a »frontországok« védelmének veszélyhelyzeti (contingency) tervezése, valamint a korai előrejelzési rendszerekből és más hírszerzési forrásokból származó információk megosztásának javítása.”³¹

Azonban a legtöbb vitát kiváltó javaslatot – miszerint 10 ezer szövetséges katonát kell telepíteni Lengyelország területére – nem fogadták el,³² ugyanis a szövetség nem akarta megszegni azt a még 1997-ben Párizsban Oroszországgal közösen elfogadott nyilatkozatot, miszerint a NATO korlátozza a térségben katonai erejét és jelenlétét.³³

A walesi NATO-csúcs döntéseiből jól kiolvasható, hogy habár tartottak az orosz fenyegetéstől, nem voltak tisztában annak valódi mértékével. A RAND-tanulmányból világosan kiderül, hogy a csúcson elfogadott koncepciók (RAP) és a Kelet-Európába tervezett gyors reagálású erők (VJTF) nem garantálták a balti államok védelmét. Egyrészt a csúcson nem deklarálták a VJTF létrehozásának pontos menetét és koncepcióját, így számos megválaszolatlan kérdés maradt. Nem derült ki, hogy VJTF milyen fegyvernemekből fog állni, mely nemzetek vesznek részt benne, hol és kinek a parancsnoksága alá kerül, valamint hogy ki fogja finanszírozni a költségeket.³⁴ Másrészt a RAND hadijátékai kimutatták, hogy mind a katonai erők nagysága és összetétele, mind a reagálási idő elégtelen lenne egy a balti államokat érintő orosz agresszió ellen.

³⁰ A VJTF egy 4000 főből álló, magas készenlétű (2–5 nap reagálási idejű), összhaderőnemi harcoscsoport, amelynek feladata, hogy reagálni tudjon a váratlan és meglepetésszerű katonai fenyegetésekre, támadásokra. Lásd NATO: *Wales Summit Declaration* (2014. szeptember 5.). 8. pont.

³¹ Szenes (2014): i. m. 7.

³² Bruno Waterfield: *Ukraine Crisis: Poland Asks to Station 10,000 Troops on Its Territory. The Telegraph*, 2014. április 1.

³³ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation Signed in Paris, France. 27 May 1997. NATO*, 2009. október 12.

³⁴ Szenes (2014): i. m. 9.

Miután Oroszország annektálta a Krím félszigetet, az amerikai kormány 2014 júniusában létrehozta az Európai Elrettentési Kezdeményezést (European Deterrence Initiative, EDI), amely lényegében az európai biztonság megerősítésére felhasználható pénzügyi alap. Keretösszege kezdetben évi 789 millió amerikai dollár volt, majd 2016 februárjában, közvetlenül a RAND-tanulmány megjelenése után az EDI-t átnevezték Európai Biztosítási Kezdeményezésnek (European Reassurance Initiative – ERI), az alap éves költségvetését pedig a növekvő orosz fenyegetés hatására évi 3,4 milliárd amerikai dollárra növelték.³⁵ Az ERI pénzügyi alapjából finanszírozzák a balti államok katonai erejének fejlesztésén felül az olyan műveleteket is, mint például az ukrajnai Donyec-medence stabilizálását célul kitűző, többnemzeti működtetésű Operation Atlantic Resolve.³⁶

Az áttörést a varsói NATO-csúcs jelentette, amelyet fél évvel a nagy port kavaró RAND-tanulmány kiadása után tartottak.

„A lengyel fővárosban 2016. július 8-án és 9-én megtartott csúcstalálkozó – a legtöbb megfigyelő szerint – hosszú évek óta az első olyan NATO-csúcs volt, ahol az Észak-atlanti Szerződés Szervezete komolyan foglalkozott az elrettentés politikájával, és döntéseket is hozott ennek gyakorlati megvalósítására. E döntések legfőbb nyertesei azok az országok – Észtország, Lettország, Litvánia és Lengyelország –, amelyek a 2008-as orosz–grúz háború óta legfőbb szószólói a szövetség megerősítésének.”³⁷

A szövetség állam- és kormányfői közösen kiadtak egy nyilatkozatot (*Varsói nyilatkozat a transzatlanti biztonságról*), amelyben ugyan kijelentették, hogy továbbra sem tekintenek egyik államra sem a NATO ellenségeként, de felhívták a figyelmet arra, hogy többek között Oroszország magatartását a biztonságra veszélyesnek tartják.³⁸ Továbbá kijelentették, hogy bár Oroszországgal továbbra is az építő jellegű kapcsolatokra törekcsenek, kénytelenek megerősíteni a szövetség keleti szárnyát.³⁹ Ennek értelmében négy olyan többnemzeti, zászlóaljszintű harccsoportot hoznak létre Lengyelország, Észtország, Lettország és Litvánia területén, amelyek képesek az országokat érő bármilyen katonai agresszióra

³⁵ Mark F. Cancian: *The European Reassurance Initiative*. Center for Strategic & International Studies, 2016. február 1.

³⁶ U.S. European Command: *Operation Atlantic Resolve* (2015).

³⁷ Tálas Péter: *A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről*. *Nemzet és Biztonság*, (2016), 2. 98.

³⁸ NATO: *Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016* (2016. július 9.). 5. pont.

³⁹ NATO (2016): i. m. 11. pont.

azonnal reagálni. A négy zászlóalj felállítását és vezetését Kanada (Lettországban), Németország (Litvániában), az Egyesült Királyság (Észtországban) és az Egyesült Államok (Lengyelországban) önkéntesen vállalta. Franciaország, Norvégia, Portugália, Olaszország, Dánia és a Benelux államok pedig a beosztott katonai erők biztosítására jelentkezett. Mindezek mellett Lengyelország vállalta egy többnemzeti vezetési központ létrehozását, amely a multinacionális erők hadosztályszintű központjául fog szolgálni.⁴⁰

Döntés született arról is, hogy a váratlan és meglepetésszerű katonai fenyegetések kezelésére – még a walesi NATO-csúcson – létrehozott magas készenléti erők (VJTF) létszámát 2020-ig megháromszorozva 15 ezer főre emelik, valamint hét nemzet⁴¹ részvételével rotációs tervet dolgoznak ki. Így összességében a NATO reagálóerőinek (NATO Response Force, NRF) létszáma 40 ezer főre fog emelkedni.⁴² Jens Stoltenberg főtitkár a csúcson bejelentette azt is, hogy az „állandó rotációs jelenléttel” a szövetség formálisan nem szegi meg az 1997-es NATO–Oroszország-megállapodást, ugyanis a tagországok vállalásai 6–18 hónapos időszakokra vonatkoznak, valamint egy alakulat hivatalosan csak 6 hónapig vehet részt a kiképzési feladatok ellátásában az NRF kötelékében.⁴³

A walesi és a varsói NATO-csúcs döntései között drasztikus eltéréseket fedezhetünk fel. Newportban a döntéshozók tudatában voltak annak, hogy reagálniuk kell az orosz agresszióra, de nem voltak tisztában a fenyegetés valódi mértékével, ezért bár a meghozott döntések (RAP, VJTF) mérőföldkönek számítanak a szövetség történetében, tényleges védelmet nem nyújtottak a balti államok számára – azonban megteremtették azokat az alapokat, amelyekre a következő csúcson az állam- és kormányfők építeni tudtak. A varsói csúcsra már felkészülten érkeztek az államok vezetői, ezt mutatja az a tényező is, hogy 2016-ban a tagállamok védelmi kiadásai összességében 3%-kal nőttek az előző évhez képest.⁴⁴ A csúcson pótolták továbbá a Newportban hozott döntések olyan alapvető hiányosságait, mint például a szövetség keleti szárnyát védő katonai erők

⁴⁰ NATO (2016): i. m. 40. pont.

⁴¹ Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Olaszország, Lengyelország, Spanyolország, Törökország.

⁴² A Brunssumi Szövetséges Összhaderőnemi Parancsnokság (Allied Joint Force Command Brunssum, JFC BS) 2020-as tájékoztatója szerint a tervezett 40 ezer fős NRF-létszámot a NATO 2020-ra el is érte. Lásd JFC Brunssum – NATO: *NATO Response Force (NRF) Fact Sheet* (2020). A Szerző által használt 2020-as adatok már nem elérhetők.

⁴³ JFC–NATO (2020) i. m. 1. A Szerző által használt 2020-as adatok már nem elérhetők.

⁴⁴ Tálas (2016): i. m. 98.

szervezeti felépítésének meghatározása, és többszörösére növelték a térségben elhelyezkedő szövetséges, többnemzeti erők nagyságát. S bár ez a létszám még mindig csak megközelíti RAND elemzői által javasolt minimumot, a zászlóaljak elhelyezkedése és többnemzetisége lényegesen nagyobb biztonságot nyújt a balti államok részére.

Összegzés

Összességében az ismertetett történelmi példák és a balti tanulmány tekintetében beláthatjuk, hogy a történelem során a hadijátékok több esetben bizonyították: sokszor elengedhetetlen szerepük volt mind a katonai, mind a civil döntéshozók támogatásában. A döntéshozók munkáját átfogóan segítő, külföldön nagy elismerésnek örvendő agytröszt szervezetek szintén kutatási, elemzési módszereik között tudhatják a *war game* módszertanát. Ezen túlmenően, ahogyan azt a RAND példájából is láthatjuk, nemcsak használják, de fejlesztik is őket.

A balti tanulmány részletes ismertetésével az volt a célom, hogy bemutassam: egy jól elkészített hadijáték milyen nagy mértékben képes visszaadni a valós geográfiai és katonai erőviszonyokat, valamint hogy végrehajtásával, elemzésével és az azokból készített tanulmányokkal mekkora hatást tud elérni egy, a hadijátékot elkészítő *think tank* szervezet akár a biztonságpolitikát a legmagasabb szinten alakító döntéshozók gondolkodásában is. Úgy gondolom, hogy ezt a feltételezésemet sikeresen igazoltam a RAND tanulmányának a NATO 2016-os varsói tanácskozására gyakorolt hatása ismertetésével.

Úgy vélem, Magyarországon is célszerű lenne nagyobb szerepet tulajdonítani a hadijátékok kultúrájának, és nemcsak mint döntéshozatali támogató eszközt alkalmazni, hanem lehetőséget adni a tantervi oktatásnak is, akár az egyetemi alapképzés keretein belül. Ezen túlmenően úgy gondolom, hogy a hadijátékoknak van helye a katonai felsőoktatásban is.

Felhasznált irodalom

Caffrey, Matthew B., Jr.: *On Wargaming, How Wargames Have Shaped History and How They May Shape the Future*. *Newport Papers*, 43. (2019). Online: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1043&context=newport-papers>

- Cancian, Mark F.: The European Reassurance Initiative. *Center for Strategic & International Studies*, 2016. február 1. Online: www.csis.org/analysis/european-reassurance-initiative-0
- Central Intelligence Agency: *The World Factbook* (2020). Online: www.cia.gov/the-world-factbook/countries/estonia/, www.cia.gov/the-world-factbook/countries/latvia/, www.cia.gov/the-world-factbook/countries/lithuania/
- Harangi-Tóth Zoltán: A stratégiai hadijátékok szerepe a katonai felsővezető-képzésben. *Honvédségi Szemle*, (2020), 1. 91–100. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/12/10>
- Harris, Catherine – Frederick W. Kagan: *Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle*. Washington, Institute for the Study of War, 2018. Online: www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Ground%20Forces%20OOB_ISW%20CTP_0.pdf
- JFC Brunssum – NATO: *NATO Response Force (NRF) Fact Sheet* (2020). Online: <https://jfcbs.nato.int/page5725819/nato-response-force-nrf-fact-sheet>
- Ministry of Defence: *Red Teaming Guide*. 2. kiadás. Shrivenham, The Development, Concepts and Doctrine Centre, 2013. Online: <https://paxsims.files.wordpress.com/2022/12/red-teaming-guide-uk-mod-20130301.pdf>
- NATO: *NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. AAP-06 (2019).
- Oliker, Olga: *Russia's Nuclear Doctrine, What We Know, What We Don't, and What That Means*. Washington, Center for Strategic & International Studies (CSIS), 2016. Online: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/160504_Oliker_RussiasNuclearDoctrine_Web.pdf
- Perla, Peter – Ed McGrady: *Wargaming and Analysis. Presentation for MORS Special Meeting*. Alexandria (Va.), CNA, 2007. Online: www.cna.org/CNA_files/PDF/D0016966.a1.pdf
- Perla, Peter: *The Art of Wargaming. A Guide for Professionals and Hobbyists*. Annapolis (Md.), United States Naval Institute, 1990.
- Pogácsás Krisztián: Terepasztalos parancsnoki hadijáték, avagy a parancsnoki döntéshozatal és harcászati szemlélet fejlesztésének eszköze. *Seregszemle*, 11. (2013), 2–3. 83–88. Online: http://bocskaikonyvtar.hu/images/emedial/PogacsasK_terepasztal2.pdf
- RAND: *Project Air Force 50th 1946-1996*. Washington D.C. USA. 1996. Online: www.rand.org/content/dam/rand/www/external/publications/PAFbook.pdf
- Shlapak, David A. – Michael W. Johnson: *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics*. (h. n.), RAND Corporation, 2016. Online: www.rand.org/pubs/research_reports/RR1253.html

- Szenes Zoltán: Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs. *Hadtudomány*, 24. (2014), 3–4. 3–21. Online: http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf
- Tálas Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről. *Nemzet és Biztonság*, (2016), 2. 97–101. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_dontescirol.pdf
- Waterfield, Bruno: Ukraine Crisis: Poland Asks to Station 10,000 Troops on Its Territory. *The Telegraph*, 2014. április 1. Online: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10737838/Ukraine-crisis-Poland-asks-Nato-to-station-10000-troops-on-its-territory.html